

Berodde åtalet i »barnläkarfallet« på bristande vetenskapligt förhållningssätt?

För att öka rättssäkerheten bör ett peer review-system införas för rättsläkares bedömningar, och polis och åklagare utbildas i ett vetenskapligt förhållningssätt. Det föreslår Madeleine Leijonhufvud och Niels Lynøe mot bakgrund av Astrid Lindgren-fallet.

Åtalet mot intensivvårdsläkaren på Astrid Lindgrens barnsjukhus baserades på rättsmedicinska undersökningar och en rättsläkares bedömning. En rättsläkares bedömning kan tillsammans med åklagares föreställning om denna bedömnings ofelbarhet leda till att åtal väcks på tvivelaktiga grunder. Så skedde uppenbart i det här fallet.

Med tanke på detta fall och av hänsyn till rättssäkerheten i allmänhet vill vi i det följande argumentera för två saker: 1) att rättsläkare bör vara mera försiktiga vid formuleringarna av sina omdömen samt 2) att åklagare inte okritiskt bör acceptera rättsläkares tolkningar som vore de absoluta sanningar.

När rättsläkare skriver sina utlåtanden baseras dessa på de observationer som rättsläkaren gör i samband med rättsmedicinska undersökningar. Det kan vara kroppsbesiktning av levande och avlidna, observationer i samband med obduktioner samt rättskemiska, rättsgenetiska och rättspsykiatriska undersökningar. Rättsläkare arbetar på uppdrag av polis och

åklagare och uppmanas att förutom sina undersökningar göra en bedömning av sina observationer. Rättsläkaren förväntas alltså dra slutsatser utifrån sannolikheter om hypoteser som kan förklara eventuella avvikelser och skadors uppkomst.

Omedelbart kan man ha förståelse för att polis och åklagare kan känna osäkerhet inför enbart redovisningar av observationer och att man därför vill ha hjälp med tolkning och förslag till hypotetiska förklaringar. Polis och åklagare saknar kunskaper i topografisk anatomi, biokemi, farmakologi, genetik, psykiatri etc. Men samtidigt bidrar denna avsaknad av kunskaper till en risk för rättssäkerheten. Polis och åklagare saknar nämligen också förmågan att förhålla sig kritiskt till rättsläkarnas observationer och bedömningar.

För att illustrera problematiken kan vi använda en analogi mellan rättssäkerhet och patientsäkerhet. Antag att en läkare genomfört en klinisk studie och utifrån sina observationer drar slutsatsen att en ny behandling är verksamt. De flesta skulle nog hålla med om att ett okritiskt införande av en sådan behandling skulle kunna äventyra patientsäkerheten. Därför har man inom den kliniska medicinen vid provning av nya behandlingar flera granskningsinstanser. Bland annat har man vid publiceringen av resultaten ett peer review-system som exempelvis innefattar en granskning av om resultaten är tillförlitliga och om slutsatsen är rimlig.

I och med att varken polis eller åklagare i dagsläget har förutsättningar för att kritiskt granska rättsläkares observationer och bedöm-

Astrid Lindgren-fallet visar att det behövs en kvalitetsgranskning av rättsläkares utlåtanden, menar artikelförfattarna.

ningar så finns ingen kvalitetskontroll av rättsläkares bedömningar. Det kan alltså finnas risk för att rättsläkarnas observationer kan vara vinklade och konklusionerna orimligt spekulativa utan att detta uppmärksammas av rättsväsendet.

Denna problematik skulle man delvis kunna lösa genom att inom rättsmedicinen införa ett peer review-system vid utredning av dråp och mord. Man kan tänka sig att rättsläkares utlåtanden från Stockholm granskades av rättsläkare från exempelvis Umeå och Lund etc. På detta sätt skulle rättsläkare sannolikt bli mer försiktiga med sina sannolikhetsomdömen, och samtidigt skulle man få en kvalitetskontroll av rättsläkares bedömningar.

En besläktad problematik rör polis och åklagares benägenhet att uppfatta rättsläkares bedömningar som absoluta sanningar. Men medicinen är en observationsbaserad vetenskap där man inte kan bevisa något i matematisk mening.

Det finns också en föreställning om att vi genom observation har direkt tillgång till fakta. Redan Francis Bacon varnade på 1600-talet för

olika »idoler« som kunde förvränga våra sinnen och därmed våra observationer. Översatt till dagens språkbruk varnade han för förväntanseffekter, önsketänkande, intressekonflikter och värderingar.

Det finns indikationer på att observationer kan vara »värdeimpregnerade«. När läkare har starkt uttalade värderingar tycks det påverka deras bedömningar av sannolikheter, t ex i behandlingen av patienter i livets slutskede [1]. Även en rättsläkare som anstränger sig för att disciplinera sin subjektivitet kan omedvetet få sina observationer och omdömen påverkade av sina värderingar.

Vi anser sammanfattningsvis

att det finns anledning att i framtiden kvalitetsgranska rättsläkares utlåtanden genom införandet av peer review-system när det gäller brottsmisstankar om dråp och mord. Det finns också anledning för polis och åklagare att lära sig att förhålla sig kritiskt till rättsläkares utlåtanden. Man bör i högre grad vara uppmärksam på att medicinen är en observationsbaserad vetenskap och att observation som kunskapskälla inte är ofelbar.

Det kan inte uteslutas att om man hade haft ett peer review-system inom rättsmedicinen, och om polis och åklagare hade tränats i ett mer vetenskapligt förhållningssätt till rättsläkares bedömningar, så hade åtalet mot läkaren på Astrid Lindgrens barnsjukhus kunnat undvikas.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENS

1. Juth N, Lynøe N. Do strong value-based attitudes influence estimations of future events? J Med Ethics. 2010;36: 255-6.

MADELINE LEIJONHUFVUD
professor emerita i straffrätt, Stockholms universitet

NIELS LYNØE
professor i medicinsk etik, Karolinska institutet, Stockholm
Niels.Lynoe@ki.se